

Александар Симић, *Приказ: Немања Митровић, Тито–Чаушеску: године зближавања.*

Александар Симић

Приказ

Филозофски факултет, Београд

Review

Стипендиста на пројекту

DOI: 10.5281/zenodo.4926147

aleksandar.simic@f.bg.ac.rs

примљено / received: 10.03.2021.

прихваћено / accepted: 20.03.2021.

Немања Митровић, *Тито–Чаушеску: године зближавања.*

Југословенско–румунски односи 1968–1970, Београд: Институт за савремену историју, 2020, 405 стр.

Монографија *Тито–Чаушеску: године зближавања*, младог историчара Немање Митровића, представља ауторов прерађени и допуњени мастер рад, одбрањен на Филозофском факултету у Београду пред комисијом: академик Љубодраг Димић (ментор), проф. др Мира Радојевић и проф. др Александар Животић. Југословенско–румунски односи, нарочито након Другог светског рата, слабо су познати. Осим неколико ретких монографија, изучавање билатералних односа између две државе стаје са 1941. годином. Надамо се да ова књига представља почетак ревноснијег изучавања Србије/Југославије са источним суседом.

Књига почиње „Предговором“, и подељена је на шест великих поглавља, са „Закључком“ на крају. Главни текст праћен је резимеима на енглеском и румунском језику, уз „Прилоге“, које сачињавају информативне табеле и фотографије (стр. 352–387). Ова монографија је заснована на обимном истраживању, како необјављених извора у Дипломатском архиву и Архиву Југославије, тако и објављених извора у виду мемоара и документарне грађе. Изворе прати и обимна литература на српском и страним језицима. Како приличи дигиталном добу, колега Митровић је своје истраживање спроводио и на интернету, истражујући дигиталну збирку Музеја Југославије, проучавајући румунске пописе становништва и дајући релевантне и јавно доступне информације о пројектима интересантним за обе земље, попут ХЕ Ђердап.

Румунија је једна од ретких балканских земаља са којом Србија никад није ратовала. Том тврдњом започиње „Предговор“ (9–16). Аутор нам, потом, даје кратку историју односа између Србије и Румуније, почев од позног средњег века, са фокусом на XIX век када су обе државе стекле независност. После тога следи кратко представљање садржаја, тј. зближавање Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и Социјалистичке Републике Румуније, највише посредством састанака на највишем нивоу између Јосипа Броза Тита и Николае Чаушескуа. Врло корисно аутор наводи које је изворе користио приликом писања ове монографије и кратку историју проучавања српско/југословенско-румунских односа, пре свега у домаћој историографији. Потребу истраживања односа са Румунијом лепо сумирају речи аутора да „период после 1945. још увек очекује свог писца“ (стр. 15).

Прво поглавље, „Југославија и Румунија 1945–1968“ (стр. 17–44), служи као својеврсна уводна студија. Ту аутор прати развој односа две земље од поновног успостављања дипломатских односа у јануару 1945. до вишеструко значајне 1968. године. Иако су Југославија и Румунија на почетку рата биле на супротним странама, слободно се може рећи да су крај рата дочекале као пријатељске земље. Добри послератни односи прекинути су сукобом Југославије и Информбироа 1948. године. Југославија је прокужена управо у Букурешту 28. јуна 1948. године (стр. 18). Иако је Југославија после смрти Јосифа Стаљина успела да нормализује односе са свим државама Источног блока, Румунија је била изузетак. Дипломатски односи су успостављени крајем 1954, а граница је отворена наредне године. Румунски мотив за зближавање са Југославијом била је тежња руководства под Георгију Дежом, а нарочито под Николае Чаушескуом, да воде независнију спољну политику, без великог уплива из Москве. Послератне југословенско-румунске односе, аутор у овом поглављу ставља и у шири контекст Хладног рата. У домаћој историографији је добро позната Титова политика балансирања између Истока и Запада. Колега Митровић у овом поглављу показује да је сличну политику покушавао да води и Николае Чаушеску, владар Румуније од 1965. до смрти 1989. године. Чаушеску је био у неповољнијој позицији од Броза, јер је Румунија географски ближа Совјетском

савезу, а поред тога је и чланица Варшавског уговора и СЕВ-а. Чаушеску се трудио да искористи совјетске сукобе са Кином и Кубом како би себи створио маневарски простор на политичкој сцени. У том подухвату, Јосип Броз Тито му је био логичан савезник.

Следеће поглавље, „Осврт на 1968. годину“ (стр. 45–79), такође се донекле може сматрати уводним. Та 1968. била је једна од најбурнијих послератних година. Незадовољство је било исказивано протестима од Истока до Запада. У Сједињеним Државама били су јасно изражени расни немири, који су трајали од почетка 60-их, праћени убиством Мартина Лутера Кинга и Роберта Кенедија. Европу, нарочито Француску и Немачку, потресли су студентски протести. Студенти су се побунили и у Југославији, тражећи већу друштвену једнакост, што се завршило Титовим „Студенти су у праву!“ и козарачким колом на Студентском тргу. За разлику од Југославије, студенти у Румунији се нису бунили. Разлог је била блага либерализација која је почела Чаушескуовим доласком на власт. Међутим, Тито и Чаушеску ће се убрзо наћи пред много већим изазовом, тачније интервенцијом у Чехословачкој 21. августа 1968. У почетку, званично, Београд и Букурешт су благонаклоно гледали на Дубчекове реформе. Јосип Броз и Николае Чаушеску су посетили Праг августа 1968, што је „совјетско руководство оценило као потенцијално оснивање савеза – Мале Антанте“ (стр. 63). Обојица лидера су оштро осудила интервенцију из ноћи 20/21. августа. То је био врхунац дотадашњег Чаушескуовог самосталног иступања. Интервенција је утицала да и Тито смањи критику уперену ка Москви и не наглашава своју самосталност у свету. Смиривање тензија је морало да уследи. То су били закључци хитног састанка одржаног 24. августа у Вршцу. Иако то није био први састанак Тито–Чаушеску, био је до тог тренутка најважнији. Чаушеску је од Југославије очекивао обећање о директној војној помоћи. Заузврат, Броз је могао само да гарантује да евентуални напад на Румунију неће доћи са југословенске територије и саветовао је свом румунском колеги да што пре смири ситуацију са Леонидом Брежњевим. Вршачки састанак дао је ноту свим будућим састанцима

између два лидера. Почевши монографију са том годином, аутор је показао своју научну проницљивост.

Међународни положај Румуније крајем 60-их и почетком 70-их аутор је разјаснио у поглављу „Румунија између Истока и Запада“ (стр. 81–147). Као што се из самог назива овог поглавља види, Румунија је, слично Југославији, покушавала да балансира између две највеће светске силе – САД и СССР-а. Од 16 мањих целина у овом поглављу, око половина се бави односом са Совјетским Савезом. Румунија је са једне стране била зависна од Совјетског Савеза, била је чланица Варшавског уговора и СЕВ-а, а са друге се трудила да води независну политику. Николае Чаушеску се залагао да то и истакне – на јавним скуповима је наглашавао да се не треба мешати у унутрашње послове друге државе. Ово је била прикривена, јер никаква другачија није могла ни потећи, критика тежње совјетских лидера да уређују односе у Источном блоку. Чаушескуови спољнополитички апетити били су равни Титовим. Другим речима, Румунија је тежила да има далеко значајније место на светској сцени него што би њена реална снага одражавала. Тако је Румунија покушавала да посредује у совјетско-кинеском сукобу. Њену важност на међународној сцени казује и чињеница да је била прва социјалистичка земља коју је посетио један амерички председник – Ричард Никсон. Он је посетио Букурешт 3. августа 1969, што је изазвало негодовање у Југославији, јер су га Југословени први позвали. Поред покушаја вођења независне политике у оквиру Источног блока, Чаушеску је привукао Никсона својим ставом о сукобу на Блиском истоку, између Израела и арапских земаља, јер су се обојица залагала за компромисно решење. Румунија се активно трудила да има добре односе са осталим балканским државама, уз повећање робне размене. Најбољи односи били су са Југославијом.

Следеће поглавље, „Осврт на ситуацију у Југославији и Румунији 60-их година“ (149–210), за разлику од претходног које је дало преглед спољнополитичких делатности две државе, представља унутрашњу слику СФРЈ и Румуније. Аутор своју анализу почиње од економије две државе. Румунија је с једне стране имала огроман привредни раст крајем 60-их година, један од највећих у свету. Румунско златно доба

било је управо у периоду 1965–1971. С друге стране, Југославија је у другој половини шездесетих почела све јаче да осећа економску кризу. Аутор наводи веома илустративан податак који говори да је СФРЈ до 1968. године напустило 400.000 људи у потрази за бољим условима живота. Овај период био је важан и за политички развој две земље. КП Румуније, под вођством Чаушескуа, покушавала је да мобилише што већи број Румуна и да остане на челу друштвених процеса, што је чинила путем Пленума Централног комитета (одржан 22–25. априла 1968) и Десетог конгреса РКП (одржан 6–12. августа 1969). Збијање редова видљиво је и по резултатима избора одржаних 2. марта 1969, које аутор назива „својеврсним плебисцитом за одобравање унутрашње и спољне политике партије“ (стр. 173). Ово збијање редова било је условљено повећаном претњом од стране СССР-а после „Прашког пролећа“. Исте године када и Десети конгрес КНР, одржан је и Девети конгрес СКЈ, где је дата подршка реформама започетим 1964. године. Из ауторовог излагања видљиво је да су обе врхушке партије имале широку подршку нижег чланства. Добри односи две државе и две партије видљиве су из два репрезентативна примера које аутор наводи у овом поглављу. Прво, југословенска делегација је присуствовала прослави четврт века од ослобођења Румуније. Том приликом је Николае Чаушеску изјавио да румунски комунисти неће више блатити братске партије, јасно алудирајући на став КП Румуније током сукоба Југославије и Информбироа. Солидарност су две државе показале када су једна другој притекле у помоћ током природних непогода – Румунија је помагала Југославији приликом земљотреса у Бањалуци 1969. године, а СФРЈ је притекла Румунији у помоћ приликом катастрофалних поплава с пролећа 1970. године. Међутим, добри односи на високом нивоу нису били праћени значајно бољим положајем југословенске националне мањине у Румунији. Као што аутор наводи, Срби су били под репресијом румунског режима током периода 1948–1953, када су били депортовани у пустињску област Бараган. Иако су се односи између две државе нормализовали и побољшали, Срби у Румунији су и даље осећали тешку руку режима, са минималним побољшањима. И поред свега, српска заједница у Румунији је успела да сачува свој идентитет и традицију. На крају овог поглавља, аутор даје преглед

науке и културе у Румунији. РКП је придавала велику пажњу науци, а држава је издвајала значајна средства. Већина становништва је у две деценије после Другог светског рата описмењена, а значајно се повећао и број студената на факултетима. Године 1969. долази до значајне реформе у науци, када се уводи блага децентрализација. Највећи центар остао је Букурешт. Што се уметности тиче, Чаушеску је увидео да се култура може искористити за даље национално јачање, стога су културни ствараоци имали слободу да истражују националне теме. Као и други комунистички лидери, Чаушеску је схватао значај уметности за стварање културне личности. Напослетку, аутор закључује да су грађани Румуније жртвовали животни стандард независности у вођењу спољне политике. Међутим, прва пукотина у систему јавила се са штрајком рудара 1977. године.

Наредно поглавље носи назив „Билатерални односи Југославије и Румуније“ (стр. 211–266). Аутор је одлучио да ово поглавље посвети економским односима. Политичке односе на високом нивоу није пратила економска размена. На састанцима две врхушке партије редовно је разматрано питање повећања економске сарадње, повећање промета, чак је створена и мешовита комисија која би се бавила тим питањем. Међутим, трговинска размена никако није достигала жељене циљеве. Главни разлог, поред начина плаћања, била је висока цена и лош квалитет румунске робе, као и неизмирене новчане обавезе Румуније према СФРЈ. И поред свих препрека, трговинска размена је расла, како велепродаја, тако и малогранична сарадња. Аутор је дужну пажњу посветио и најважнијем привредном пројекту две државе – хидроелектрани Ђердап. У четири потпоглавља детаљно су описане потешкоће са којима се пројекат суочавао, али и његова величина и значај на економском, архитектонском, политичком и међународном плану. Поред Ђердапа, аутор се бави и другим међусобним питањима којима су се две државе бавиле крајем 60-их и почетком 70-их година прошлог века. Једно од њих било је отварање конзулата СФРЈ у Темишвару, граду који је традиционално имао велики број Срба и других Југословена. Током ових пар година, сарадња у војно-безбедносном сектору је напредовала. Тајне службе обе државе су имале врло добру сарадњу. У војном

смислу, она је ишла ка производњи заједничког наоружања. Резултат је био борбени авион Ј-22 Орао, по речима аутора „окосница југословенске, па и румунске ловачко-бомбардерске авијације“. И културни односи су заостајали за политичким, али је и на том пољу видљив напредак у виду потписивања више споразума о сарадњи у култури. Најрасположеније за сарадњу биле су културне установе из Војводине, тачније Баната, што не чуди имајући у виду да се та област граничи са Румунијом.

Последње поглавље „Посете“ (267–336) хронолошки наводи 17 посета на високом нивоу, почев од незваничног састанка Тито–Чаушеску у Бељу (3–5. јануар 1968) до сусрета два председника на Брду код Крања (3–4. новембар 1970). Југословенска и румунска врхушка се у просеку састајала на сваких неколико месеци. Најважнији је свакако био састанак у Вршцу непосредно после интервенције у Чехословачкој у августу 1968. На састанцима два лидера увек је било речи о најважнијим догађајима светске политике: однос према СССР-у, совјетско-кинески сукоб, криза на Блиском истоку, Вијетнамски рат и односи са САД и другим капиталистичким државама. Од посебног значаја био је и састанак Тита и Чаушескуа на Ђердапу 20. септембра 1969. године. Високи партијски лидери обе партије су ишли у међусобну посету – Марко Никезић, Мика Трипало и Савка Дабчевић Кучар су посећивали Румунију, а Николае Манеску, Паул Никулеску Мизил и Јон Георге Маурер су узвраћали посету. Поред разговора о спољној политици која је увек била актуелна, нижи партијски чиновници су преговарали и о другим областима сарадње – економији, војсци, култури, науци и уметности. Овако хронолошки излистане, ове посете најбоље сведоче о веома блиским контактима између СФРЈ и Румуније у периоду 1968–1970.

На крају, може се слободно рећи да је монографија младог и плодног историчара Немање Митровића једно веома квалитетно историјско штиво и допринос српској историографији. Стоји чињеница да је у књизи већи простор дат унутрашњој и спољној политици Румуније крајем 60-их година XX века. Овакав приступ је био неопходан како би се односи са Југославијом сместили у исправан

контекст. Имајући у виду да је Николае Чаушеску с једне стране био зависан од Москве, а са друге тежио већој независности, што је уочљиво у свим његовим јавним иступима у којима позива на поштовање суверенитета и интегритета сваке државе без спољног мешања, логична је његова тежња да се што више приближи Титовој Југославији. Чаушеску је у Јосипу Брозу видео сарадника који је већ прошао пут којим је он намеравао да иде и који је могао да му да врло вредне савете.

Ова књига се може читати као историја односа Југославије и Румуније крајем 60-их година, али и као историја Румуније у другој половини те деценије, што говори како о њеном квалитету тако и о капацитету Немање Митровића да као истраживач дубински пенетрира у озбиљна историографска питања. Ако се по јутру дан познаје, очекујемо од нашег младог колеге дугу, успешну и плодну каријеру.